

Шептуховський Станіслав Євгенович – кандидат юридичних наук,
провідний спеціаліст відділу
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0087-1868>
sci_fight@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.1-2/78-93>

Правові засоби забезпечення безпеки «співпрацюючих свідків»

У статті розглянуто кримінально-правові та кримінальні процесуальні засоби забезпечення безпеки співпрацюючих із правосуддям кримінальних правопорушників. **Метою цієї статті є** розгляд норм спеціалізованих законів, джерел кримінального та кримінального процесуального права України, її міжнародних зобов'язань як комплексної правової підстави забезпечення безпеки деяких видів учасників кримінального судочинства, умовно об'єднаних в межах категорії «співпрацюючих свідків».

З огляду на викриття ними інших причетних до протиправної діяльності осіб, така співпраця відбувається в умовах ризику залякування чи помсти. Задля зменшення цього ризику до раціонально прийнятного рівня законодавством передбачено, окрім заходів безпеки (котрі технічно ускладнюють можливу розправу), також засоби, покликані зменшити бажаний для зловмисників ефект від насильницького втручання у правосуддя. Такими засобами є: процесуальні прийоми подолання незамінності учасників кримінального судочинства під час судового розгляду (показання «з чужих слів», судовий допит під час досудового розслідування); кримінально-правова охорона відносин участі у (кримінальному) судочинстві.

Але на відміну від, власне, свідків, «співпрацюючі свідки» користуються меншим рівнем кримінально-правового захисту. Їхні можливі статуси (підозрюваний, обвинувачений, засуджений, особа, звільнена від кримінальної відповідальності, виправданий) не згадано у ст. 386 Кримінального кодексу (КК) України (визнає кримінальним проступком, зокрема, погрозу, шантаж, підкуп свідка, потерпілого, експерта). Відповідальність за залякування, катування, мордування тощо осіб, які співпрацюють із правосуддям, здійснюється на загальних підставах, тобто у відриві від спеціальної мети (схилити до надання неправдивих показань, помста тощо) та в цілому поза контекстом участі у кримінальному судочинстві; відсутня відповідальність за їх підкуп. Такий стан правового забезпечення «співпрацюючих свідків» вказує на незавершеність імплементації окремих приписів міжнародних договорів України у сфері протидії корупції та організованій злочинності не є завершеною.

Крім того, кримінально-правовий захист учасників кримінального судочинства від протиправної бездіяльності службових осіб органів, які забезпечують безпеку та від розголошення даних про зміст відповідних заходів (ст.ст. 380, 381 КК України) сформульовано у спосіб, що припускає наявність у причиново-наслідковому комплексі юридично значущих проміжних подій. Це ставить суб'єктів кримінальної відповідальності в залежність від випадку і не узгоджується з деякими визнаними підходами у науці кримінального права (а саме: теорії еквівалентності, безпосередньої причинності).

Ключові слова: свідок, співпрацюючий свідок, забезпечення безпеки, учасники кримінального судочинства, угода про визнання винуватості, організована злочинність.

Вступ

Особи, які співпрацюють з правосуддям, або ж «співпрацюючі свідки», сприяють розкриттю та припиненню кримінально-протиправної діяльності, учасниками якої так чи інакше є вони самі. Вказане відрізняє «співпрацюючих свідків» від, власне, свідків, потерпілих або викривачів корупції: йдеться про більш складну мотивацію для надання інформації і доказів, відмінне коло процесуальних прав і обов'язків, та, в силу наявного зв'язку із іншими кримінальним правопорушниками – більшу імовірність погроз та розправи з боку останніх. Приймаючи рішення про співпрацю із правосуддям особа зважає очікувані вигоди такого рішення, його ціну та можливі ризики. Як у разі замалої вигоди, так і за умови неприйнятно високого ризику негативних наслідків у раціонально діючого суб'єкта не виникатиме достатня і стійка мотивація для співпраці із правоохоронцями. Законом запроваджено правові та організаційно-правові механізми для зниження такого ризику, здебільшого в рамках інституту забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Унормування дії цього механізму характеризується низкою важливих, але не очевидних особливостей, а текст відповідних законодавчих приписів подекуди містить прогалини та простір для подвійного тлумачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Унормування забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства становить широку наукову і практичну проблему, котра привернула увагу багатьох авторів. Вивчення закордонного досвіду організації т.зв. програм захисту свідків висвітлено у роботах О. Безпалової, М. Вечері, С. Ковмира, Ю. Михайлової, С. Фурси та інших. Переважно процесуальні аспекти забезпечення безпеки учасників кримінального провадження розглянуто Б. Качмаром, В. Козієм, Т. Семківим, Р. Тарасенком, та ін. Дотичну проблематику – кримінального прова-

дження на підставі угод – досліджували, зокрема, С. Гриненко, О. Єні, Л. Коваленко, В. Корчева, О. Мала, Л. Місюра, Н. Нестор, Р. Новак, Ю. Севрук, А. Столітній, М. Тавакалян, В. Тертишник, М. Туркот, Г. Тюрін, а також О. Плахотнік (2019), який розглянув угоду про визнання винуватості через призму теорії ігор, котра є похідною від (мета)теорії раціонального вибору. Значення міжнародних договорів України для її кримінально-правової політики та конвенційний характер низки норм у кримінальному праві дослідили Н. Зелінська, В. Попко, О. Столярський, П. Фріс. Питання щодо особливостей забезпечення безпеки саме осіб, які співпрацюють із правосуддям, розглядали, зокрема, В. Котова, А. Орлеан, а за кордоном – Karen Kramer (2010, р. 10), Anne Katharina Zimmermann (2010, р. 30–32), Graham Hughes (1992), Nicholas Fyfe, James Sheptycki (2006) та ін. Попри загальну наукову розробленість окремих складових, науково-практичні аспекти забезпечення безпеки «співпрацюючих свідків» не є повністю дослідженими.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є розгляд норм спеціалізованих законів, джерел кримінального та кримінального процесуального права України, її міжнародних зобов'язань в якості комплексної правової підстави забезпечення безпеки деяких видів учасників кримінального судочинства, умовно об'єднаних в межах категорії «співпрацюючих свідків».

Матеріали та методи

Основним для досягнення цієї мети використано, насамперед, догматичний *метод*. За його допомогою розкрито зміст правових конструкцій, які встановлюють правові підстави та порядок забезпечення безпеки осіб у зв'язку із специфічним характером їх правових відносин із представниками держави.

Метод експерименту, а саме – уявного експерименту – використано для визначення імовірних варіантів поведінки як тих осіб, що підлягають забезпеченню безпеки, так і тих, хто може вдатися

до протиправного впливу на «співпрацюючих свідків». Методом порівняльного правознавства та історичним методом охарактеризовано еволюцію ідеї про заохочення і захист осіб у зв'язку із наданою правосуддю допомогою, схожість та відмінності із закордонними підходами такого захисту та заохочення. Лінгвістичний метод у поєднанні із вже згаданим методом порівняльного правознавства дозволив уточнити зміст міжнародних зобов'язань України в частині меж пеналізації протиправного впливу на свідка. Засобами аналогії та екстраполяції розкрито авторське бачення щодо прийнятності застосування групи здебільшого економічних та соціальних теорій (мета-теорії) «раціонального вибору» у площині обставин, в яких кримінальні правопорушники приймають доленосні рішення щодо надання допомоги у протидії злочинності.

Переважний обсяг використаних під час підготовки статті матеріалів становлять акти законодавства України, включно із міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Україною.

Виклад основного матеріалу

Законодавство України не застосовує конструкції «особа, яка співробітничала із правосуддям» чи «співпрацюючий свідок» для позначення правового, зокрема, процесуального статусу особи. Значення першої конструкції надано в необов'язковому для України акті органу Європейського Союзу. У документах Комітету міністрів Ради Європи щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям, т.зв. «collaborator with justice» означає будь-яку особу, переслідувану або засуджену за участь у злочинному співтоваристві або в будь-якій іншій злочинній організації або в злочинах, вчинених організованою злочинністю, яка погоджується співробітничати з органами кримінального правосуддя, зокрема даючи показання проти злочинної асоціації або організації, або щодо якого-небудь правопорушення, що має зв'язок з організованою злочинністю або з іншими

тяжкими злочинами. У такій дефініції статус особи акцентовано пов'язаний зі співробітництвом, показаннями *щодо організованої злочинної діяльності чи тяжких злочинів* (тут і далі *курсив авт. – С.Ш.*). В свою чергу, «свідком» (witness) є особа, що володіє інформацією, істотною для кримінального провадження, про яку вона дала та (або) може дати свідчення в його рамках (хоч би як за нормами національного права визначався статус такої особи та форма таких свідчень – прямі чи непрямі, усні чи письмові), і не охоплена означенням «особа, яка співпрацює з правосуддям» (Рекомендації № Rec(2005)9, CM/Rec(2022)9). Попри чітко визначену відмінність між цими двома статусами, Рекомендація Rec (2005) 9 спонукає до запровадження, в цілому, одноманітного підходу із забезпечення безпеки обох категорій осіб у разі наявності загроз. Проте новіший документ цього ж органу ЄС говорить про доцільність застосування (не всіх, а лише) деяких заходів із захисту: «З огляду на особливу роль осіб, які співпрацюють з правосуддям, у боротьбі з організованою злочинністю, до таких осіб слід ставитися з належною увагою, включаючи можливість поширення на них деяких заходів, передбачених програмами захисту свідків. Якщо це необхідно, такі програми можуть також передбачати особливі умови як спеціальний пенітенціарний режим для засуджених, які співпрацюють з правосуддям» (CM/Rec(2022)9, п. 16).

Категорію «осіб, які співпрацюють з правосуддям» подекуди розглядають поряд із «співпрацюючими свідками» (cooperating witnesses), «коронними свідками» (англ. crown witness, нім. Kronzeuge) (Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime. United Nations Office on Drugs and Crime, 2008, с. 19; 12), в синонімічний спосіб (Implementation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime: Needs Assessment Tools

(2016), с. 47, 51, 52). У визначенні, наведеному в одній з настанов поліції США, статус співпрацюючого свідка чітко пов'язаний із укладеною з підсудним процесуальною угодою у кримінальній справі, яка розглядається стосовно нього (Confidential Sources, Confidential Informants, and Cooperating Witnesses, 2010, с. 2).

Розвиток в Україні правового механізму використання у боротьбі з організованою злочинністю «співпрацюючих свідків» очевидно розпочався із набранням у 1993 році чинності комплексним спеціалізованим законодавчим актом – Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (1993). Законом, зокрема, передбачено, що «Учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, якщо він у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування чи судового провадження сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними кримінальних правопорушень, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним чи юридичним особам або державі (поточна редакція п. 2 ст. 14 зазначеного Закону України). Ці приписи мають дещо декларативний характер і безпосереднього заохочення учасника організованого злочинного угруповання не містять: дійсною правовою підставою звільнення від кримінальної відповідальності чи пом'якшення покарання є КК України, який має власну систему умов звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Зокрема, в КК України не йдеться про «часткове звільнення» від кримінальної відповідальності; до адресата норм не висуваються вимоги щодо сприяння притягненню винного до відповідальності, а замість «викриття» застосовано «розкриття». Однак в цілому КК України спонукає

особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, зокрема, у співучасті, сприяти розслідуванню таких правопорушень. Низку норм КК України адресовано суб'єктам, які після вчинення ними кримінального правопорушення *сприяли його розкриттю*. Йдеться, зокрема про можливість їх звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до умов деяких загальних (ст. 45) та спеціальних (наприклад, ч. 5 ст. 110-2, ч. 6 ст. 255, ч. 2 ст. 255-2, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 4 ст. 258-6, ч. 5 ст. 354, ч. 5 ст. 447 КК України тощо) підстав звільнення від кримінальної відповідальності, а також про пом'якшення покарання (п. 1 ч. 1 ст. 66 КК України, зокрема – з'явлення із зізнанням або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, ч. 1 ст. 69-1 КК України – призначення, у випадку такого з'явлення чи сприяння, покарання не більше двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу). Передбачено також не підлягання кримінальній відповідальності співучасників (крім виконавця), зокрема у разі, якщо вони своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється (добровільна відмова співучасників, ч. 2 ст. 31 КК України).

Отже, за змістом низки норм КК України сприяння розкриттю кримінального правопорушення, у тому числі – вчиненого спільно з іншими особами, є такою поведінкою після вчинення кримінального правопорушення, котра самостійно або сукупно із іншими обставинами покращує становище особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Іншим наслідком такої поведінки є ризик втручання інших осіб, насамперед – співучасників, членів організованої групи, злочинної організації, у хід такого сприяння, наприклад, шляхом погроз (залякування), заподіяння шкоди життю,

здоров'ю чи майну особи (її членів сім'ї, близьких родичів).

Оцінюване учасником суспільно-економічних відносин співвідношення між очікуваною вигодою свого діяння, ціною досягнення такої вигоди і ризиками настання негативних наслідків є актом інтелектуально-вольової діяльності людини, який перебуває у центрі розробленої в рамках економічної та соціологічної наук *теорії раціонального вибору* (Rational choice theory) (Amadae, 2024). Інтерпретація цієї теорії у кримінологічному контексті є спробою пояснити деякими представниками «класичної школи» кримінології причини вчинення більшості кримінально протиправних вчинків та запропонувати відповідні кроки протидії злочинності (здебільшого підвищенням ступеню «ризик», а саме – імовірності та/або суворості покарання) (Lyman & Potter, 2007, с. 61–62). Видається можливою проєкція постулатів цієї старої, втім не спростованої, теорії на площину відносин з приводу заохочуваної післякримінальної поведінки. Адже після прийняття та виконання (зваженого) рішення про вчинення кримінального правопорушення його суб'єкт, підбиваючи підсумки зробленого вибору, оцінює імовірність свого притягнення до відповідальності у змінених власними діями обставинах і знову обирає варіанти своєї подальшої поведінки. У світлі можливості настання відповідальності «вигодою» є вже не предмет кримінального правопорушення, а (часткове) уникнення відповідальності і покарання. «Ціною» стає відмова від деяких засобів процесуального захисту та в цілому – від надії на вірогідне невикриття, непритягнення цієї особи (наприклад, внаслідок слабкості правоохоронної системи та правосуддя), адже особа викриває і власну участь у кримінально протиправній діяльності. У свою чергу, «ризик» полягає у можливості помсти з боку інших співучасників. З погляду вказаної інтерпретації кримінологічної версії теорії раціонального

вибору, мотивація особи на співпрацю із правосуддям цілком залежить від суб'єктивного бачення бажаної «вигоди» такою, що варта своєї «ціни», а «ризик» – таким, що перебуває на прийнятно низькому рівні.

Правовому забезпеченню позитивного стимулювання осіб, які вчинили чи вчиняють кримінальне правопорушення присвячені ст. 26 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Палермська конвенція) та ст. 37 Конвенції ООН проти корупції. Згідно з ними, держави-учасниці передбачають у своєму законодавстві можливість повного або часткового звільнення від кримінальної відповідальності, пом'якшення покарання, відповідно, учасників організованої злочинної групи або осіб, які беруть чи брали участь у вчиненні злочинів, визначених Конвенцією ООН проти корупції, якщо вони співробітничать із правоохоронними органами. Визначено і зміст співпраці, наприклад – сприяння викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними кримінальних правопорушень, надання корисної компетентним органам інформацію з метою розслідування і доведення (Конвенція, 2006).

Оскільки «вигода» (у виді повного чи часткового уникнення відповідальності визначення передбачуваних меж кримінального покарання, звільнення від цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням тощо), має переважати над «ризиком» (внутрішньогрупові санкції до нелояльного члена угруповання, аж до можливості фізичної розправи), формуванню мотивації на співпрацю сприятимуть дієві засоби зменшення «ризик». Так, у обох вказаних статтях конвенцій міститься положення, згідно з яким особам, які співпрацюють із правоохоронними органами, надається такий саме захист (від «імовірної помсти або залякування», тобто саме у контексті забезпечення безпеки), як і свідкам охоплених цими конвенціями кримінальних правопорушень.

Видається, що в наведених політико-правових документах глобального рівня приділено увагу тому, щоб юридичні гарантії як «вигоди» від співпраці на предмет викриття кримінально протиправної діяльності її безпосередніми учасниками, так і засобів зменшення «ризиків» від цієї співпраці були наявними і переконливими для адресатів відповідних правових норм.

Такі засоби зменшення «ризиків» визначено Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (1994) (далі – Закон про забезпечення безпеки), нормами КК, Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів (відповідно, КПК, КВК) України. Зокрема, згідно з п. п. «а», «в» ст. 2 Закону про забезпечення безпеки, право на забезпечення безпеки мають, серед інших, «особа, яка *заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень*» та «підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники». Ці категорії є розрізненими, тож не йдеться про, наприклад, підозрюваного, який сприяв розкриттю кримінальних правопорушень. Водночас, у низці спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності повідомлення особі про підозру є подією, яка виключає їх застосування. Так, згідно з ч. 6 ст. 255 КК України «Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною другою або третьою цієї статті, якщо вона *до повідомлення їй про підозру* у вчиненні цього злочину добровільно повідомила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю». Такий широкий підхід дозволяє охопити забезпеченням безпеки учасників організованих злочинних угруповань, наведених у згаданому п. 2 ст. 14

Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Важливо, що забезпечення безпеки є наслідком поєднання лише двох умов: участь у судочинстві та наявність загрози (незалежно від її джерела). Забезпечення безпеки не є частиною заохочення особи до співпраці з правосуддям.

З точки зору КПК України особи, що виконали умову про повідомлення, зокрема, про свою участь у злочинній організації, мають формальні ознаки заявника (ч. 1 ст. 60 КПК України: «Заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим»). Але участь, зокрема, в злочинній організації сама по собі є формою кримінального правопорушення. Імперативний характер норми про звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 6 ст. 255 КК України тощо) лише підкреслює той факт, що злочин мав місце, отже до особи, яка повідомила про свою участь у ньому, має бути застосована належна правова процедура (досудового розслідування), цю особу має бути визнано підозрюваним і забезпечено відповідні права (включно із правом «не говорити нічого з приводу підозри ... проти нього, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання»; «давати пояснення, показання з приводу підозри... чи в будь-який момент відмовитися їх давати» (п. п. 4, 5 ч. 3 ст. 42 КПК України)), та за наявності загроз – право на забезпечення безпеки. Згідно з ч. 2 ст. 286 КПК України «Встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду *підозрюваного* на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та *без проведення досудового розслідування* у повному обсязі надсилає його до суду». У наведеному прикладі із ч. 6 ст. 255 КК

України повідомлення про участь у злочинній організації не є достатньою умовою, другою обов'язковою вимогою є *активне сприяння розкриттю* злочинної організації. Тож направленню прокурором до суду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності все ж має передувати доказування, адже «... обставини, які ... є підставою закриття кримінального провадження» та «обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання» належать до таких, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (п. 4, п. 5 ч. 1 ст. 91 КПК України). Факт активного сприяння підозрюваним розкриття злочинної організації, відтак, є предметом доказування. Очевидно, що відповідна активність зумовлює ризики для особи. Забезпечення безпеки ці ризики нівелює не повністю. Так, у разі залучення особи до деяких методів розкриття злочинної організації (а саме – до виконання спеціального завдання, ст. 272 КПК України), в яких особа нібито продовжує свою участь у кримінально протиправній діяльності такої організації, можуть бути застосовані далеко не всі передбачені Законом про забезпечення безпеки заходи безпеки. Здавалося б, Закон про забезпечення безпеки формує коло таких заходів за невичерпним принципом: «З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки». Але не визначені законом спосіб та межі повноважень щодо «інших» засобів не є такими, що можуть застосовуватися органами держави і її посадовими особами зважаючи на ч. 2 ст. 19 Конституції України.

Ступінь заохочення значно знижується у нормах, адресатами яких є «співпрацюючі свідки», які починають співпрацювати із правосуддям вже після того, як їм повідомлено про підозру. Так, відповідно до ч. 4 ст. 469 КПК України між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена «угода

про визнання винуватості» у провадженні щодо: 1) кримінальних проступків, нетяжких злочинів, тяжких злочинів; 2) особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим *іншої особи* у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами; 3) особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій *інших* учасників групи чи *інших*, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами.

Предметом заохочення («вигодою») в угоді про визнання винуватості є можливість часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення та узгоджене покарання (ст. 472 КПК України); «ціною» є відмова від права оскаржити вирок, права мовчати, допиту свідків обвинувачення та в цілому – від судової процедури, в якій прокурор зобов'язаний довести кожну обставину кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 473 КПК України). Крім беззастережного визнання своєї винуватості (ст. 472 КПК України), виконання умов угоди про визнання винуватості у провадженні щодо особливо тяжких злочинів передбачає надання інформації саме щодо *інших осіб*. Вказане очевидно посилює ризики для особи, яка уклала таку угоду. Проте забезпечення безпеки жодним чином не згадано під час унормування підстав та процедури укладення. Можливо тому, що право на таке забезпечення впливає вже зі статусу підозрюваного чи обвинуваченого. Крім

згаданої вище ст. 2 Закону про забезпечення безпеки таке право підозрюваного, обвинуваченого передбачено п. 12 ч. 3 ст. 42 КПК України (право «заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, *про забезпечення безпеки* щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо»).

Порядок кримінального провадження на підставі угод чітко встановлює: «Якщо суд переконається, що угода може бути затверджена, він ухвалює *вирок*, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами *міру покарання*» (ч. 3 ст. 474 КПК України). Йдеться саме про обвинувальний вирок. Це принципово відрізняє виконання угоди про визнання винуватості від виконання умов деяких спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності. Так, за результатом розгляду клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності «Суд своєю *ухвалою* закриває кримінальне провадження та звільняє підозрюваного, обвинуваченого *від кримінальної відповідальності* у випадку встановлення підстав, передбачених законом України про кримінальну відповідальність» (ч. 3 ст. 288 КПК України). Звідси випливає, що особа, яка стала співпрацюючим свідком до повідомлення їй про підозру, не набуває статусу засудженого (ч. 2 ст. 43 КПК України: «Засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний *вирок* суду щодо якого набрав законної сили») та користується правами підозрюваного, обвинуваченого без їх обмежень, включно із правом «не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання» та «давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати» (п. п. 4,5 ч. 3 ст. 42 КПК України). Але після закриття кримінального провадження реалізація прав підозрюваного (обвинуваченого) вже неможлива через втрату такого статусу, а іншого статусу –

засудженого, виправданого тощо, особа не набуває.

В свою чергу, підозрюваний чи обвинувачений, угоду про визнання винуватості якого затверджено судом, далі набуває статус засудженого. Однак «засуджений» не є таким учасником судочинства, який був би прямо згаданий у ст. 2 Закону про забезпечення безпеки як особа, що має право на забезпечення безпеки. Здавалося б, проблема тут відсутня, адже засуджений користується правами обвинуваченого. Втім, не всіма такими правами: «Виправданий, засуджений має права обвинуваченого, передбачені статтями 42 і 533-1 цього Кодексу, *в обсязі, необхідному для його захисту*». Категорія «захист», попри безпекове лексичне смислове навантаження, має у процесуальному контексті значення, яке не пов'язане із забезпеченням безпеки.

Закон про забезпечення безпеки не розрізняє заходи безпеки залежно від категорії осіб, які мають право на забезпечення безпеки. Проте цей закон звужує коло таких заходів (і натомість визначає додаткові специфічні заходи) щодо осіб, які *перебувають* в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах або у місцях із спеціальним режимом тримання (ст. 19). Слід наголосити, що Закон про забезпечення безпеки не передбачає права на таке забезпечення для засудженого. Але саме засудженими є особи, які перебувають в установах виконання покарань. Так, згідно з ч. 4 ст. 10 КВК України, «У разі наявності небезпеки для життя і здоров'я *засуджених, до яких згідно із законом у зв'язку з їх участю у кримінальному судочинстві прийнято рішення про застосування заходів безпеки*, адміністрація установи виконання покарань вживає заходів щодо забезпечення безпеки цих осіб». Однак і за відсутності такого рішення КВК України визнає право на «особисту безпеку» (та обов'язок адміністрації виконання покарань забезпечити таке право) засуджених під час відбування ними покарання у виді арешту,

обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі – у разі виникнення небезпеки їх життю і здоров'ю (ч. 2 ст. 10 КВК України).

Забезпечення безпеки інших категорій засуджених законом не визначено. Однак саме до таких засуджених можуть належати і «співпрацюючі свідки». Так, згідно з ч. 2, ч. 3 ст. 75 КК України «Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про ... визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням», «... суд ухвалює звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на нього обов'язки...».

Тож законом безпосередньо не передбачено подання клопотання (п. 12 ч. 3 ст. 42 КПК України) про забезпечення безпеки або ж заяви учасника кримінального судочинства (один з приводів для забезпечення безпеки згідно з п. «а» ч. 2 ст. 20 Закону про забезпечення безпеки) про життєві заходи забезпечення безпеки ані засудженим (крім заяви засуджених, що перебувають у місцях позбавлення чи обмеження волі – ч. 2 ст. 10 КВК України) під час виконання угоди про визнання винуватості, ані особою, ухвала про звільнення якої від кримінальної відповідальності набрала чинності. Обидві ці категорії осіб, водночас, продовжують мати ознаки особи «яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень» (пп. «а» ч. 1 ст. 2 Закону про забезпечення безпеки).

Окрім безпосереднього забезпечення безпеки, засобом зниження ризику, який виникає в осіб у зв'язку із участю у кримінальному судочинстві є криміналізація неправомірного впливу на таких учасників. Така криміналізація зумовлена змістом тотожних приписів ст. 25 Конвенції ООН проти корупції та ст. 23 Палермської конвенції: «Кожна Держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинами наступних діянь, якщо вони вчинені умисно: а) застосування фізичної сили, *погроз* або *злякування* чи обіцянка, пропозиція або надання неправомірної переваги з метою *схиляння до давання неправдивих показань* або втручання в процес давання показань або надання доказів під час провадження у зв'язку з вчиненням злочинів, що визначені цією Конвенцією».

В свою чергу, КК України встановлює відповідний кримінально-правовий захист лише для деяких категорій учасників кримінального судочинства. До них не уключено підозрюваного, обвинуваченого, засудженого чи навіть заявника чи викривача. Так, згідно зі ст. 386 КК України кримінальним проступком є «Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста до суду, органів досудового розслідування..., примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку *шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, або підкуп свідка, потерпілого чи експерта з тією самою метою, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок*». Превенція погроз та злякування тих учасників кримінального судочинства, які б охоплювалися вищенаведеним визначенням «особи, яка співпрацює із правосуддям» здійснюється на загальних підставах, відповідно до ч. 2 ст. 121 (Умисне тяжке тілесне ушкодження), ч. 2 ст. 122 (Умис-

не середньої тяжкості тілесне ушкодження), ч. 2 ст. 126 (Побої і мордування), ст.ст. 127 (Катування), 129 (Погроза вбивством), 195 (Погроза знищення майна) КК України. Очевидною є конкуренція перелічених загальних норм зі спеціальною, визначеною ст. 386 КК України та привілейований (отже такий, що створює менш інтенсивну превенцію) склад останньої. До того ж, наведені норми загального характеру не забезпечують (також передбаченої у ст. 386 КК України) специфічної протидії схиленню до надання неправдивих показань.

Кримінально-правовий захист від залякування, хоча б і на загальних підставах, забезпечено всім учасникам кримінального судочинства. Натомість приписи із протидії незаконному «позитивному» стимулюванню таких учасників не є всеохоплюючим. Так, вже у ст. 386 КК України з кола осіб, до яких може застосовуватися підкуп, виключено спеціаліста. Кримінально-правовий захист від підкупу «співпрацюючого свідка» відсутній. Не утворюється він і через інститут співучасті. Згаданий підкуп спеціаліста з метою схилити його до надання завідомо неправдивого висновку має ознаки підбурення (ч. 3 ст. 27 КК України: «Підбурювачем є особа, яка умовлянням, *підкупом*, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника ...») до вчинення, як виконавцем, кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 (Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу) КК України, а щодо свідка, потерпілого, експерта ст. 386 КК України виступає як спеціальний вид підбурення. Однак, стосовно підкупу осіб, які можуть бути співпрацюючими свідками, приписи КК відсутні.

Зрозуміло, що вказані конвенції охоплюють порівняно вузьке коло злочинів, тоді як ст. 386 КК України криміналізує підкуп свідка, потерпілого, експерта як таких. Втім, в контексті роботи зі «співпрацюючими свідками» має місце неповне додержання міжнародного

зобов'язання України *за колом осіб* (потерпілих від залякування та адресатів підкупу).

Заслуговує на розгляд і питання відповідності міжнародним зобов'язанням за ступенем криміналізації. Так, ст. 386 КК України встановлює відповідальність за кримінальний *проступок*, тоді як у вказаних статтях конвенцій йдеться про визнання діянь злочинами. Так, словосполученню «визнання злочинами» в українському офіційному перекладі у автентичних текстах конвенцій відповідають конструкції «criminal offences» (англ.), «*infraction pénale*» (фр.), що може перекладатися як «кримінальні правопорушення». Оскільки текст міжнародного договору є невід'ємною частиною закону про ратифікацію (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України») наявний офіційний переклад українською мовою обох наведених конвенцій не потребує уточнення (застосування у перекладі саме слова «злочини», а не «кримінальні правопорушення») і сам по собі є текстом закону. Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 5 ст. 3 КК України). Таким чином має місце «локальна», внутрішньодержавна невідповідність КК України чинним міжнародним договорам України; при цьому як таке міжнародне зобов'язання, в частині ступеню криміналізації, не є порушеним.

Кримінально-правовий захист відносин із приводу забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства уключає також позитивну відповідальність представників держави (службових осіб), на яких покладено забезпечення безпеки. Відповідним нормами ст. 380 (Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист) та ст. 381 (Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист) КК України. В обох випадках йдеться про «ма-

теріальний» склад об'єктивної сторони кримінального правопорушення, отже, моментом закінчення такого правопорушення є не діяння, а настання визначених у диспозиціях наслідків – юридично невизначених «тяжких наслідків» або більш конкретних «шкоди здоров'ю» чи «смерті потерпілого». Оскільки йдеться про «матеріальний» склад, обов'язковою умовою є причиново-наслідковий зв'язок між діянням та наслідками. У доктрині кримінального права відсутня єдність поглядів на вказаний зв'язок (Кубальський&Браславець, 2018; Мочкош, 2018, с. 119; Тимчук, 2005, с. 5). Так, дійсним джерелом загрози та заподіювачем шкоди є не службова особа органу, який забезпечує безпеку (приймає рішення, здійснює заходи), а зацікавлений у протиправному впливі на учасника кримінального судочинства суб'єкт (учасник організованого злочинного угруповання, безпосередньо підозрюваний тощо). Тому з погляду деяких теорій причинності у кримінальному праві, зокрема еквівалентності (теорія «необхідної умови» – «*conditio sine qua non*») або безпосередньої (найближчої) причини (її суть полягає в тому, що тільки остання, безпосередня й найближча до наслідку дія повинна визнаватися причиною результату), опосередкований діями інших суб'єктів причиново-наслідковий зв'язок не може становити елемент складу кримінального правопорушення. Зокрема, прибічники теорії безпосередньої причинності вважають важливим лише безпосередній причинний зв'язок, який має місце тоді, коли між злочинним діянням і наслідками *не існує юридично значущих проміжних подій*, тобто це діяння є найближчим до наслідків (Тимчук, 2005, с. 4). Так, диспозиція ч. 2 ст. 381 КК України може бути зведена, зокрема, до конструкції «Розголошення відомостей про заходи безпеки ... якщо ці дії спричинили ... смерть особи, взятої під захист...». Однак говорити так – це припускати можливість заподіяння смерті самою лише дією з розголошення, без

проміжних подій, зокрема, у виді протиправних дій особи, яка висловила погрозу учасника кримінального судочинства. Вочевидь, під час конструювання наведених матеріальних складів кримінальних правопорушень законодавець послуговувався іншими теоріями, наприклад – множинної причиновості. Однак і в такому разі залишається ризик інкримінування наслідків діяння в умовах випадкового причиново-наслідкового зв'язку. У статті 381 КК України цього можна було би уникнути за рахунок уточнення отримувача інформації, за зразком ст. 330 КК України («Передача або збирання з метою передачі ... відомостей, що становлять службову інформацію ... особою якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків...») – із одночасною зміною найменування діяння на «передачу відомостей» і відповідного обмеження форми вини виключно умислом. Але тоді постає питання, як, не вдаючись до казуального викладу (Музика, Багіров, 2023), позначити коло небажаних, з точки зору суспільної безпеки, адресатів передачі інформації про заходи безпеки.

Іншим напрямком забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства є зниження «вигоди», яку можуть одержати злочинці протиправне втручання у правосуддя, зокрема – тиску на «співпрацюючих свідків». За загальним правилом, доказ є допустимим, лише якщо представлений у суді з можливістю спростування. Так, «Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання...» (ч. 4 ст. 95 КПК України). Така норма є запобіжником від прийняття судового рішення на основі примусових зізнань (Стефанів, 2022). З іншого боку, за такого порядку відсутність на час судового засідання особи, яка раніше надала показання, які викривають кримінально протиправну діяльність послаблюватиме позицію обвинувачення.

В цьому світі, слушною є така рекомендація Комітету Міністрів Ради

Європи: нормами процесуального права слід передбачити можливість при дотриманні принципу незалежної оцінки доказів судами й прав захисту брати до уваги вплив залякування на свідчення й допускати (і/або використовувати) у суді показання, дані на попередній стадії процедури. Отже, актуальним для «співпрацюючих свідків» є процесуальні засоби, котрі нівелюють наслідки заподіяння учасникам кримінального судочинства смерті та тяжкої шкоди здоров'ю з метою перешкоджання надання ними показань (8, п. 5 Розділу II Додатку до Рекомендації Рес (2005) 9). Подальші рекомендації з цього ж питання, в цілому не відхиляються від цієї позиції, пропонуючи судами використовувати показання, надані на попередній стадії процесу, як доказів у суді, коли свідки чи співпрацюючі свідки не можуть з'явитися перед судом або коли поява в суді може призвести до реальної небезпеки для них чи для близьких їм осіб (Recommendation CM/Rec(2022)9, абз. 4 п. 17).

В Україні такими засобами є прийняття як доказів показання з чужих слів (ст. 97 КПК України) та допит слідчим суддею особи під час досудового розслідування (ст. 225 КПК України); останній безпосередньо згадано у правилі щодо безпосереднього дослідження судом доказів (ч. 4 ст. 95 КПК України: «Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймає під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 цього Кодексу...»). До виняткових випадків, за наявності яких можуть бути застосовані ці засоби, належить, серед іншого, смерть, тяжка фізична чи психічна хвороба (п. 1 ч. 3 ст. 97 КПК України) та небезпека для життя і здоров'я особи, її тяжка хвороба, наявність інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань (ч. 1 ст. 225 КПК України). Яскравим є припис, який демотивує справляти тиск на інших учасників: «Суд має право визнати допустимим

доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана» (ч. 5 ст. 97 КПК України). При цьому слід враховувати, що можливість судового допиту під час досудового розслідування обмежена за колом осіб, що можуть бути допитані (свідок, потерпілий та особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого (абз. 2 ч. 1 ст. 225 КПК України); в одному й тому ж кримінальному провадженні «співпрацюючий свідок», з огляду на його статус (підозрюваного, обвинуваченого) у такий спосіб допитаним бути не може.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Заохочення до співпраці із правоохоронними органами осіб, які брали участь у вчиненні певних кримінальних правопорушень є частиною зобов'язань України як учасниці, зокрема Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (ст. 26) та Конвенції ООН проти корупції (ст. 37). На рівні законів України ці зобов'язання реалізовані у заохочувальних нормах КК України щодо правових наслідків повідомлення особи про вчинене нею кримінальне правопорушення та сприяння його розкриттю, насамперед – у нормах про звільнення від кримінальної відповідальності, пом'якшення покарання, невідлягання їй у разі добровільної відмови. Ступінь заохочення визначається своєчасністю припинення самовикриття та протиправної діяльності. Коли таке повідомлення та сприяння стосується кримінально протиправної діяльності також інших суб'єктів кримінальної відповідальності (співучасників, членів організованої групи чи злочинної організації), можливим є ризик незаконного впливу з їх боку. Такий ризик береться до уваги особою під час здійснення нею раціонального вибору щодо співпраці із правосуддям. З метою зменшення цього ризику: забезпечується безпека такої особи як учасника

кримінального судочинства; криміналізовано як негативний (залякування, погрози, фізичний вплив), так і «позитивний» (підкуп) вплив на деяких учасників кримінального провадження; передбачено процесуальні засоби зі зменшення незамінності участі особи у судовому розгляді. Щоправда, ці заходи розраховані переважно на захист свідка чи потерпілого, і в значно меншій мірі – на учасника кримінально протиправної діяльності, який став «співпрацюючим свідком». Очевидно, наявні прогалини будуть поступово усуватися, зокрема в контексті подальшої всебічної імплементації міжнародних договорів України та розвитку інституту забезпечення безпеки учасників судочинства. Наразі ж статус «співпрацюючих свідків» характеризується низкою особливостей, які варто враховувати.

Проведений огляд засобів кримінально-правового забезпечення взаємодії зі «співпрацюючими свідками» підпорядковано саме питанню забезпечення їх безпеки та не є вичерпним. За межами

предмета статті свідомо залишено за відомо спірні питання кримінально-правового примусу до виконання угоди про визнання винуватості (ст. 389–1 КК України) та співвідношення цього примусу і предмету такої угоди із правом на мовчання і презумпцією невинуватості. По мірі наукового розроблення поняття імунітету від кримінального переслідування (передбачено ч. 3 ст. 26 Палермської конвенції, але в Україні не поширюється на керівника та організатора злочинної організації в силу застереження, зробленого законом про ратифікацію) очікувано постане питання про розширення кола осіб, з якими може бути укладено угоду про визнання винуватості. Наразі це коло обмежено (п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК України), і таке обмеження насправді не пов'язане із поняттям імунітету.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Amadae, S.M. «rational choice theory.» *Encyclopedia Britannica*, 12 Mar. 2024. URL: <https://www.britannica.com/money/rational-choice-theory>.
- Confidential Sources, Confidential Informants, and Cooperating Witnesses. 2010. August, 16. URL: https://go.mpdconline.com/GO/GO_304_12.pdf.
- Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime. United Nations Office on Drugs and Crime / United Nations Office on Drugs and Crime. New York. 2008. URL: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/Good_Practices_for_the_Protection_of_Witnesses_in_Criminal_Proceedings_Involving_Organized_Crime.pdf.
- Graham Hughes, Agreements for Cooperation in Criminal Cases. *Vanderbilt Law Review*. 1992. № 1. URL: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2352&context=vlr>.
- Granting immunity from prosecution. *United Nations Office on Drugs and Crime*. URL: <https://sherloc.unodc.org/cld/en/education/tertiary/organized-crime/module-9/key-issues/granting-immunity-from-prosecution.html>.
- Implementation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime: Needs Assessment Tools. *United Nations Office On Drugs And Crime*. Vienna. 2016 URL: https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/16-02938_eBook.pdf.
- Kramer Karen. Protection of witnesses and whistle-blowers: how to encourage people to come forward to provide testimony and important information. URL: https://unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No86/No86_07VE_Kramer.pdf.
- Kramer Karen. Witness protection as a key tool in addressing serious and organized crime. Fourth regional seminar on good governance for southeast asian countries Co-hosted by UNAFEI and the Department of Justice of the Republic of the Philippines. 6–9 December 2010, Manila, the Philippines. November 2011. https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/GG4/Fourth_GGSEminar_all.pdf.
- Michael D. Lyman, Gary W. Potter. *Organized Crime*. Fourth Edition. Prentice Hall, 2007; Pearson Education, Inc. URL: https://www.academia.edu/9457289/Theories_of_organised_criminal_behaviour.

Nicholas Fyfe, James Sheptycki. International Trends in the Facilitation of Witness Co-operation in Organized Crime Cases. *European journal of Criminology*. 2006. Vol. 3 (3). P. 319–355. DOI: 10.1177/1477370806065585.

Recommendation CM/Rec(2022)9 of the Committee of Ministers to member States on the protection of witnesses and collaborators of justice. 30 March 2022. URL: <https://rm.coe.int/0900001680a5fe33>.

Turn state's evidence. In Wikipedia. URL: <https://w.wiki/AMSd>.

Zimmermann Anne Katharina. Securing protection and cooperation of witnesses and whistle-blowers. An Overview of the Law as it stands in Germany. *Fourth regional seminar on good governance for southeast asian countries Co-hosted by UNAFEI and the Department of Justice of the Republic of the Philippines*, Manila, the Philippines, 6–9 December 2010. Tokyo, Japan, 2011. URL: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/GG4/Fourth_GGSeminar_all.pdf.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Ратифікована із заявами Законом № 251-V від 18.10.2006. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Ратифікована Законом України від 04.02.2004 № 1433-IV. *Офіційний Вісник України*. 2006. 19 квіт. № 14. Ст. 1056.

Кубальський В. Н, Браславець К. П. Теорії причинового зв'язку у науці кримінального права. *Юридичний вісник (Кримінальне право і кримінологія)*. 2018. № 4 (49). С. 176–181.

Мочкош Я. Про теорії причинного зв'язку в кримінальному праві. *Публічне право*. 2018. № 2 (30). С. 119–125.

Музика А. А., Багіров С. Р. Каузальність і кримінальний закон в аспекті правового прагматизму: монографія. Київ: Паливода А. В., 2023. 144 с.

Стефанів Н. Належність і допустимість доказів. Вимоги ЄКПЛ та КПК. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Stefaniv_2022_01_27_.pdf.

Плахотнік О. В. Вплив «дилеми в'язня» на укладання угод про визнання винуватості у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 26–36.

Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11.

Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35.

Рекомендація № R (97) 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам членам щодо залякування свідків і прав сторони захисту (прийнята Комітетом Міністрів 10 вересня 1997 р. на 600-ому засіданні заступників міністрів). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_97_13_1997_09_10.pdf.

Рекомендація № Rec (2005) 9 Комітету міністрів Ради Європи державам членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2005_9_2005_04_20.pdf.

Тимчук О. Л. Причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони складу злочину: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2005. 16 с.

REFERENCES

Amadae, S.M. (2024, 12 Mar)»rational choice theory.» *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/money/rational-choice-theory>.

Confidential Sources, Confidential Informants, and Cooperating Witnesses (2010, August, 16). URL: https://go.mpdconline.com/GO/GO_304_12.pdf.

Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime (2008) United Nations Office on Drugs and Crime / United Nations Office on Drugs and Crime. New York.. URL: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/Good_Practices_for_the_Protection_of_Witnesses_in_Criminal_Proceedings_Involving_Organized_Crime.pdf.

Graham Hughes (1992) Agreements for Cooperation in Criminal Cases. *Vanderbilt Law Review*, 1. URL: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2352&context=vlr>.

Granting immunity from prosecution (2024). *United Nations Office on Drugs and Crime* URL: <https://sherloc.unodc.org/cld/en/education/tertiary/organized-crime/module-9/key-issues/granting-immunity-from-prosecution.html>.

Implementation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime: Needs Assessment Tools (2020). *United Nations Office On Drugs And Crime*. Vienna. URL: https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/16-02938_eBook.pdf.

Kramer Karen (2019) Protection of witnesses and whistle-blowers: how to encourage people to come forward to provide testimony and important information. URL: https://unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No86/No86_07VE_Kramer.pdf.

Kramer Karen (2011). Witness protection as a key tool in addressing serious and organized crime. Fourth regional seminar on good governance for southeast asian countries Co-hosted by UNAFEI and the Department of Justice of the Republic of the Philippines. (6–9 December 2010), Manila, the Philippines. URL: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/GG4/Fourth_GGSeminar_all.pdf.

Kubal's'kyi V. N, Braslavets' K. P. (2018) Teoriyi prychynovoho zv'yazku u nautsi kryminal'noho prava. *Yurydychnyy visnyk (Kryminal'ne pravo i kryminolohiya)*, 4, 176–181

Michael D. Lyman, Gary W. Potter (2007) *Organized Crime. Fourth Edition*. Prentice Hall. URL: https://www.academia.edu/9457289/Theories_of_organised_criminal_behaviour.

Mochkosh, Y. (2018) On theories of causality in criminal law. *Public law*, 2 (30), 119–125.

Muzyka A. A., Bahirov S. R. (2023) *Kauzal'nist' i kryminal'nyy zakon v aspekti pravovoho prahmatyzmu*: Kyiv: Palivoda A. V., 144 p.

Stefaniv N. (2022) Nalezhnist' i dopustymist' dokaziv. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Stefaniv_2022_01_27_.pdf.

Nicholas Fyfe, James Sheptycki (2006) International Trends in the Facilitation of Witness Co-operation in Organized Crime Cases. *European journal of Criminology*. 3 (3), 319–355. DOI: 10.1177/1477370806065585.

On ensuring the safety of persons participating in criminal proceedings. Law of Ukraine dated December 23, 1993 No. 3782-XII (1994) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 11.

On the organizational and legal foundations of the fight against organized crime. Law of Ukraine dated 30.06.1993 № 3341-XII (1993) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 35.

Plahotnik O. V. (2019) The influence of «prisoner's dilemma» for concluding an agreement on the recognition of guilt in criminal proceedings. *Herald of criminal justice*, 1, 26–36.

Recommendation CM/Rec(2022)9 of the Committee of Ministers to member States (2022, March 30) on the protection of witnesses and collaborators of justice. URL: <https://rm.coe.int/0900001680a5fe33>.

Recommendation Rec(2005)9 of the Committee of Ministers to member states (2005, April 20) on the protection of witnesses and collaborators of justice. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2005_9_2005_04_20.pdf.

Recommendation Rec(97) 13 of the Committee of Ministers to member states (1997, September 10) concerning the intimidation of witnesses and the rights of the defence. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_97_13_1997_09_10.pdf.

Turn state's evidence. In Wikipedia. URL: <https://w.wiki/AMSD>.

Tymchuk O. L. (2005) Prychynnyy zv'yazok yak oznaka ob'yektyvnoyi storony skladu zlochynu: autoref. thesis... candidate law Sciences: 12.00.08. Lviv, 16.

United Nations Convention against Corruption. Ratified with statements by Law № 251-V dated 18.10.2006. (2007) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

United Nations Convention against Transnational Organized Crime. Ratified by the Law of Ukraine dated 04.02.2004 № 1433-IV (2004) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 19.

Zimmermann Anne Katharina (2011) Securing protection and cooperation of witnesses and whistle-blowers. An Overview of the Law as it stands in Germany. *Fourth regional seminar on good governance for southeast asian countries Co-hosted by UNAFEI and the Department of Justice of the Republic of the Philippines*, Manila, the. URL: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/GG4/Fourth_GGSeminar_all.pdf.

UDC 343.1+343.2

Sheptukhovskiy Stanislav Evgenovich – Ph.D.,
leading Researcher of Interagency scientific and research
center on organized crime issues under
National Security and Defense Council of Ukraine
Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0087-1868>
sci_fight@ukr.net

Criminal law means for ensuring the safety of «cooperating witnesses»

*Criminal law means of protection of criminal offenders cooperating with justice are considered.
The purpose of this article is to consider the norms of specialized laws, sources of criminal and*

criminal procedural law of Ukraine, its international obligations as a comprehensive legal basis for ensuring the safety of certain types of participants in criminal proceedings, conditionally united within the category of «cooperating witnesses».

While collaborators with justice expose other persons involved in illegal activities, such cooperation takes place includes a risk of intimidation or retaliation. In order to reduce this risk to a rationally acceptable level, the legislation provides, in addition to protection measures (which technically complicate a possible massacre), also means designed to reduce the impact of violent interference. Such means are: procedural methods of overcoming the irreplaceability of participants in criminal proceedings during the trial (testimony «from other people's words», judicial interrogation during the pre-trial investigation); criminal law protection of relations of participation in (criminal) proceedings. However, unlike actual witnesses, «cooperating witnesses» enjoy a lower level of criminal protection.

Their possible statuses (suspect, accused, convicted, person released from criminal responsibility, acquitted) are not mentioned in Art. 386 of the Criminal Code of Ukraine (including threats, blackmail, bribery of a witness, a victim, an expert). Liability for intimidation, torture, murder, etc. of collaborators with justice has a general basis, in isolation from a special purpose (to induce false testimony, revenge, etc.) and generally outside the context of participation in criminal proceedings; there is no responsibility for their bribery.

Therefore, the work on the implementation of certain provisions of international treaties of Ukraine in the field of combating corruption and organized crime is not complete.

In addition, the criminal legal protection of participants in criminal proceedings against the illegal inaction of officials of bodies that provides security and against the disclosure of data on the content of relevant measures (Articles 380, 381 of the Criminal Code of Ukraine) is formulated in a way that assumes the existence of a cause-and-effect relationship complex of legally significant intermediate events. This puts the subjects of criminal liability in a case-by-case situation and is inconsistent with some recognized approaches in the science of criminal law (namely: theories of equivalence, direct causation).

Key words: *witness, cooperating witness, security, participants in criminal proceedings, plea bargain, organized crime.*